

Nr 18.

*Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner
angående ändrade grunder för mandatfördelningen
mellan valkretsarna vid val till riksdagen.*

Uti de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 73 i första kammaren av herr *Tjällgren* och nr 91 i andra kammaren av herr *Pettersson* i Dahl *m. fl.* hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning av frågan om ändring av grunderna för fördelningen av mandaten mellan valkretsarna för val till riksdagens kamrar i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionerna.

Beträffande motiveringen för det i motionerna framställda förslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionerna.

Enligt 6 § 2 mom. riksdagsordningen skola för val till första kammaren Stockholms stad och Göteborgs stad utgöra var för sig en valkrets; annan stad, som ej deltagar i landsting, tillhör samma valkrets som det landstingsområde, vari staden förut ingått; flera landstingsområden kunna sammanföras i en valkrets; men ej må landstingsområde delas å skilda valkretsar. Enligt 1 § lagen om val till riksdagen har i överensstämmelse med anförda stadgande i åtskilliga fall en sammanslagning av flera landstingsområden till en valkrets ägt rum. Sålunda utgöra för närvarande femton landstingsområden tillsammans sju valkretsar och tre valkretsar omfatta vardera, förutom ett landstingsområde, stad som icke deltagar i landsting.

För andra kammarens del finnes inget grundlagsstadgande angående principerna för valkretsindelningen. I 14 § riksdagsordningen hänvisas i detta avseende till lagen om val till riksdagen, där indelningen i valkretsar regleras i 30 §. Indelningen bygger i princip på länsindelningen, d. v. s. stad och land äro i allmänhet förenade i samma valkretsar; allenast tre stadsvalkretsar finnas, nämligen Stockholm, Göteborg samt fyrstads-kretsen Malmö-Hälsingborg-Landskrona-Lund.

Enligt 6 och 15 §§ riksdagsordningen skall antalet mandat för varje första-kammar- resp. andrakammarvalkrets stå i relation till folkmängden inom området; dock skall vid val till andra kammaren ingen valkrets utse färre än tre riksdagsmän — en bestämmelse som endast äger tillämpning beträffande Gotlands län. Fördelning av mandaten, som enligt nämnda paragrafer fastställas av Konungen vart tionde år för första kammarens del och vart fjärde år för andra kammarens del, skedde senast för första och andra kammaren år 1941 resp. år 1948.

I förevarande motioner framhålles, att de egentliga landsortsvalkretsarna fått sin representation minskad vid varje omreglering av mandaten under senare år. Denna utveckling synes motionärerna bekymmersam. Mandatfördelningen borde nämligen bl. a. medge en representation för de olika samhällsklasserna i valkretsarna, vilken stode i relation till deras betydelse för valkretsens ekonomiska och sociala struktur. Vidare vore det ett legitimt krav, att vid mandatfördelningen hänsyn också toges till de olika och från varandra avgränsade bygder, som kunde rymmas inom en och samma valkrets. Om mandatfördelningen alltjämt skulle ske uteslutande efter folkmängden, komme de folkfattiga valkretsarna att erhålla ett för litet antal mandat för att på ett skäligt sätt kunna tillgodose dessa olika intressen. Det borde vara möjligt att fastställa andra grunder för mandatfördelningen mellan valkretsarna utan att helt släppa sambandet mellan folkmängd och mandatantal. En sådan gradering skulle kunna tänkas, att exempelvis det första hundratusentalet innevånare i en valkrets gäve ett större antal mandat och de sedan följande hundratusentalen ett mindre antal mandat. Härigenom skulle glesbygden erhålla större möjlighet att bevaka sina intressen i riksdagen än vad de nu kunna göra.

Med anledning av förevarande motioner vill utskottet till en början erinra om att år 1938 väcktes i riksdagen en motion (II: 156 av herr Westman m. fl.) åsyftande utredning angående möjligheterna att genomföra sådana modifikationer av valmetod och valkretsindelning för andra kammaren, att städer och större samhällen sammanfördes i skilda valkretsar. Vidare väcktes året därpå motioner (I: 196 av herr Persson m. fl. och II: 274 av herr Närlinge m. fl.) i samma ämne. Motionerna avstyrktes vid båda tillfällena av konstitutionsutskottet (utl. nr 5 år 1938 och nr 10 år 1939) samt avslogos av riksdagen. Utskottet framhöll såsom skäl för sitt ståndpunktstagande, att det proportionella valsyste­met förutsatte, att valkretsarna voro förhållandevis stora för att ett med hänsyn till partiernas storlek och röstetal rättvist resultat måtte kunna uppnås. Redan på grund härav vore en uppdelning av vissa valkretsar i särskilda kretsar för landsbygd och särskilda för städer och stadsliknande samhällen i hög grad olämplig. Jordbrukets intressen, vilkas tillgodoseende vore syftemålet med förslaget, hade även inom riksdagen en representation, som väl motsvarade numerären av den befolkning, som vore sysselsatt inom denna näringsgren. Något för jordbruksbefolkningen bättre resultat kunde icke förväntas genom en uppdelning av valkretsar på föreslaget sätt. Ej heller kunde en dylik valkretsreglering utan stora olägenheter verkställas. Det vore sålunda ofta förenat med oöverstigliga svårigheter att avgöra var gränsen skulle dragas mellan landsbygd å ena sidan samt städer och stadsliknande samhällen å den andra. Härtill komme en ständigt försiggående förskjutning från landsbygd till stadsliknande samhällen eller industriorter. Denna gränsförskjutning skulle, därest landsbygd och stad eller stadsliknande samhällen skildes i särskilda valkretsar, föranleda ständiga ändringar i valkretsindelningen. Sådana ändringar medförde emellertid en fara för att ovidkom-

mande synpunkter därvid kunde göra sig gällande, såsom att olika partier sökte tillgodose sina särskilda intressen.

Vid 1945 års riksdag väcktes motioner (I: 221 av herr Heiding m. fl. och II: 359 av herrar Svensson i Grönvik och Jonsson i Skedsbygd), vilka i huvudsak anslöto sig till ovannämnda motioner år 1938 och år 1939. Konstitutionsutskottet (utl. nr 11) avstyrkte motionerna under hänvisning till ovan anförda synpunkter, som enligt utskottets uppfattning alltjämt ägde giltighet. Riksdagen avslög motionerna.

Utskottet får i förevarande sammanhang vidare erinra om att vid föregående års riksdag väcktes motioner (I: 143 av herr Tjällgren m. fl. och II: 240 av herr Pettersson i Dahl m. fl.), vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta, att ingen valkrets skulle välja färre än fem riksdagsmän till såväl första som andra kammaren med undantag för Gotlands läns valkrets, vilken till andra kammaren liksom hittills borde utse tre riksdagsmän. Motionerna avstyrktes av konstitutionsutskottet (utl. nr 15) samt avslögos av riksdagen. Utskottet framhöll vid detta tillfälle bland annat såsom skäl för sitt ståndpunktstagande, att anledning saknades att frångå den nuvarande principen för mandatens fördelning, enligt vilken varje valkrets, med undantag för Gotland, äger utse riksdagsmän i relation till sin folkmängd. Denna princip vore enligt utskottets mening en naturlig konsekvens av kravet på alla medborgares likställighet i politiskt hänseende. Genom en omreglering i enlighet med motionärernas förslag skulle för övrigt det av dem avsedda syftet näppeligen uppnås. De olägenheter, som otvivelaktigt vore förenade med valkretsar med alltför liten befolkning, skulle kunna elimineras genom att valkretsarna gjordes större. En sådan lösning ville dock utskottet icke för det dåvarande förorda.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår att föreliggande motioner närmast beröra frågan angående möjligheterna att genomföra sådana modifieringar av grunderna för mandatfördelningen mellan valkretsarna, att de mera folkfattiga bland dessa kunna erhålla ett större antal mandat än vad som nu är möjligt. Motionerna avse alltså icke, till skillnad mot de i det föregående nämnda åren 1938, 1939 och 1945 väckta motionerna, att enbart tillgodose jordbruksbefolkningens intressen i förevarande hänseende. Enligt utskottets mening saknas emellertid anledning att frångå den nuvarande principen för mandatens fördelning, enligt vilken varje valkrets med undantag för Gotland äger utse riksdagsmän i relation till sin folkmängd. Denna princip är, som utskottet tidigare framhållit, en naturlig konsekvens av kravet på alla medborgares politiska likställighet. Med hänsyn härtill får utskottet avstyrka bifall till motionerna och alltså hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 1 april 1949.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren*, Herlitz, Mattsson, Björck*, Thun* och Damström; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, von Friesen*, Fast*, Pettersson i Norregård*, Nilsson i Göteborg, Norén*, Spångberg*, Nordkvist, Håstad* och Häckner.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Jones Erik Andersson* och *Pettersson* i Norregård, som inom utskottet yrkat, att utskottet måtte hemställa, att riksdagen med anledning av motionerna i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning i motionernas syfte.
